O‘ZBEKISTONDA XITOYSHUNOSLIKNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISHIDA XITOYSHUNOSLIK OLIY MAKTABINING O‘RNI

Jumaboyev A.A.
Mustaqil izlanuvchi

Annotatsiya. *Mazkur maqolada O‘zbekistonda xitoyshunoslikning shakllanishi va rivojlanishi tarixiy-institutsional nuqtayi nazardan tahlil qilinib, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Xitoyshunoslik oliy maktabining ushbu jarayondagi o‘rni yoritiladi. Unda 1957-yilda xitoy filologiyasi kafedrasining tashkil etilishi, 2014-yilda Xitoyshunoslik fakultetining faoliyat boshlashi, 2020-yildagi institutsional islohotlar hamda zamonaviy Xitoyshunoslik oliy maktabining shakllanishi uzviy jarayon sifatida ko‘rib chiqiladi. Xitoyshunoslikning filologik yo‘nalishdan kompleks va fanlararo tadqiqotlar tizimiga evolyutsiyasi, oliy maktabning kadrlar tayyorlash, ilmiy tadqiqot va xalqaro hamkorlikdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, raqamli xitoyshunoslik, korpus lingvistikasi, tarjimashunoslik, manbashunoslik va O‘zbekiston–Xitoy munosabatlarini kompleks o‘rganish istiqbollari asoslab beriladi.*

Kalit so‘zlar: *xitoyshunoslik, sinologiya, Xitoyshunoslik oliy maktabi, sharqshunoslik, xitoy filologiyasi, lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, mamlakatshunoslik, fanlararo tadqiqot, ilmiy maktab, akademik mobillik, O‘zbekiston–Xitoy munosabatlari.*

Аннотация. *В статье с историко-институциональной точки зрения анализируется процесс становления и развития китаеведения в Узбекистане, а также освещается роль Высшей школы китаеведения Ташкентского государственного университета востоковедения в данном процессе. Рассматриваются создание кафедры китайской филологии в 1957 году, образование факультета китаеведения в 2014 году, институциональные реформы 2020 года и формирование современной Высшей школы китаеведения как взаимосвязанные этапы развития данной научно-образовательной сферы. Анализируется эволюция китаеведения от филологического направления к комплексной междисциплинарной системе исследований, а также роль Высшей школы в подготовке кадров, научно-*

исследовательской деятельности и международном сотрудничестве. Обосновываются перспективные направления развития цифрового китаеведения, корпусной лингвистики, переводоведения, источниковедения и комплексного изучения узбекско-китайских отношений.

Ключевые слова: *китаеведение, синология, Высшая школа китаеведения, востоковедение, китайская филология, лингвистика, литературоведение, переводоведение, страноведение, междисциплинарное исследование, научная школа, академическая мобильность, узбекско-китайские отношения.*

Abstract. *This article analyzes the formation and development of Sinology in Uzbekistan from a historical and institutional perspective, with particular attention to the role of the Higher School of Chinese Studies at Tashkent State University of Oriental Studies. It examines the establishment of the Department of Chinese Philology in 1957, the establishment of the Faculty of Chinese Studies in 2014, the institutional reforms of 2020, and the formation of the modern Higher School of Chinese Studies as interconnected stages in the development of this academic and educational field.*

The study analyzes the evolution of Sinology from a predominantly philological field into a comprehensive interdisciplinary system of research, as well as the role of the Higher School in personnel training, academic research, and international cooperation.

It also identifies promising areas for the development of digital Sinology, corpus linguistics, translation studies, source studies, and comprehensive research on Uzbekistan–China relations.

Keywords: *Chinese studies, sinology, Higher School of Chinese Studies, Oriental studies, Chinese philology, linguistics, literary studies, translation studies, area studies, interdisciplinary research, academic school, academic mobility, Uzbekistan–China relations.*

XXI asrda Xitoy Xalq Respublikasining xalqaro munosabatlar, jahon iqtisodiyoti, ilm-fan va texnologiyalar, madaniy-gumanitar aloqalar hamda mintaqaviy jarayonlardagi o‘rni tobora kengayib borayotgani Xitoyni ilmiy jihatdan chuqur va kompleks o‘rganishga bo‘lgan ehtiyojni sezilarli darajada kuchaytirmoqda. Mazkur ehtiyoj, ayniqsa, Xitoy bilan siyosiy, iqtisodiy, savdo-investitsiyaviy va madaniy aloqalari jadal rivojlanayotgan davlatlar uchun dolzarbdir.

O‘zbekiston va Xitoy o‘rtasidagi munosabatlarning zamonaviy bosqichida ta’lim va ilm-fan sohasidagi hamkorlik ham alohida ahamiyat kasb etmoqda. Bunday sharoitda xitoy tilini biladigan mutaxassislarni tayyorlash bilan bir qatorda Xitoyning siyosiy tizimi, iqtisodiy modeli, tarixiy taraqqiyoti, ijtimoiy jarayonlari, falsafiy qarashlari, madaniyati, adabiyoti va xalqaro munosabatlaridagi o‘rnini kompleks tadqiq eta oladigan mutaxassislarni shakllantirish zarurati yuzaga kelmoqda. Shu ma’noda xitoyshunoslikni faqat xitoy tilini o‘qitish bilan bog‘liq tor filologik yo‘nalish sifatida tushunish yetarli emas.

Hozirgi kunda zamonaviy xitoyshunoslik tilshunoslik, adabiyotshunoslik, tarix, siyosatshunoslik, iqtisodiyot, xalqaro munosabatlar, madaniyatshunoslik, tarjimashunoslik va mamlakatshunoslik kabi fanlarning kesishgan nuqtasida shakllanadigan kompleks va fanlararo ilmiy bilimlar tizimi sifatida namoyon bo‘lmoqda.

O‘zbekistonda mazkur ilmiy-ta’lim tizimining shakllanishi uzoq tarixiy jarayon bilan bog‘liq. Uning institutsional ildizlari XX asr o‘rtalariga borib taqaladi. 1957-yilda xitoy filologiyasi kafedrasining tashkil etilishi O‘zbekistonda xitoyshunoslikning mustaqil akademik yo‘nalish sifatida shakllanishida muhim bosqich bo‘lgan. Keyinchalik mazkur ilmiy-pedagogik tajriba 2014-yilda Xitoyshunoslik fakultetining tashkil etilishi orqali yangi institutsional darajaga ko‘tarildi. 2020-yildagi oliy ta’lim islohoti esa sharqshunoslik sohasida kadrlar tayyorlash va ilmiy salohiyatni rivojlantirishning yangi mexanizmlarini belgilab berdi.

Mazkur tarixiy jarayonning hozirgi bosqichida Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti tarkibidagi Xitoyshunoslik oliy maktabi alohida ilmiy-ta’limiy institut sifatida namoyon bo‘lmoqda. Universitetning amaldagi ma’lumotlariga ko‘ra, Xitoyshunoslik oliy maktabida 22 nafar professor-o‘qituvchilar, jumladan, 3 nafar fan doktori, 10 nafar falsafa doktori (PhD), 4 nafar katta o‘qituvchi va 5 nafar stajyor-o‘qituvchi faoliyat yuritadi.

Oliy maktabda xitoy tili bo‘yicha filologiya va tillarni o‘qitish, lingvistika hamda adabiyotshunoslik yo‘nalishlari mavjud.

Shu sababli O‘zbekistonda xitoyshunoslikning shakllanishi va rivojlanishida Xitoyshunoslik oliy maktabining o‘rnini tadqiq etish nafaqat muayyan ta’lim muassasasi faoliyatini yoritish, balki mamlakatda mazkur ilmiy yo‘nalishning evolyutsiyasini tushunish uchun ham muhim ilmiy ahamiyatga ega.

O‘zbekistonda xitoyshunoslikning shakllanishi. Xitoyshunoslikning tarixiy ildizlarini sharqshunoslikning umumiy taraqqiyotidan ajratib ko‘rish mumkin

emas. Sharq mamlakatlari tillari va madaniyatlarini ilmiy o‘rganish an’anasi shakllanar ekan, xitoy tili ham asta-sekin akademik ta’lim va tadqiqot predmetiga aylandi.

Toshkent davlat sharqshunoslik universitetining xitoy filologiyasi tarixiga oid ma’lumotlariga ko‘ra, 1951-yildan boshlab o‘sha davrdagi sharq fakultetida xitoy tilini o‘qitish yo‘lga qo‘yilgan. 1957-yilda esa uyg‘ur filologiyasi negizida O‘zbekiston maorif tarixida birinchi marta alohida xitoy filologiyasi kafedrasi tashkil etilgan. Universitet manbasida mazkur kafedra o‘sha davrda O‘zbekistonda, shuningdek, butun Markaziy Osiyoda xitoyshunos mutaxassislar tayyorlashning muhim markaziga aylangani qayd etiladi.

Bu voqeaning ilmiy ahamiyati shundaki, xitoy tili endilikda boshqa sharq tillari qatorida o‘qitiladigan fan bo‘lishdan tashqari, o‘zining ilmiy-pedagogik bazasi, mutaxassislari va metodik an’analariga ega bo‘lgan mustaqil filologik yo‘nalishga aylana boshladi.

Keyingi o‘n yilliklarda mazkur maktabning faoliyati faqat O‘zbekiston hududi bilan cheklanib qolmagan. TDSHUning tarixiy ma’lumotlarida 1980-yillarga kelib xitoy filologiyasi kafedrasi Markaziy Osiyoning boshqa respublikalari, shuningdek, Bolgariya, Mo‘g‘uliston, Polsha va Laos kabi mamlakatlar uchun ham xitoyshunos mutaxassislar tayyorlashda ishtirok etgani qayd etiladi.

Bu ma’lumot O‘zbekistondagi xitoyshunoslik maktabining tarixiy rivojlanishida ustoz-shogird an’anasi, kadrlar reproduksiyasi va xalqaro akademik aloqalar juda erta shakllanganini ko‘rsatadi. Ya’ni xitoyshunoslikning keyingi rivoji noldan boshlangan hodisa emas, balki bir necha o‘n yillik davomida shakllangan ilmiy-pedagogik tajribaning institutsional davomidir.

Mazkur jarayonning navbatdagi muhim bosqichi mustaqillikdan keyingi davrga to‘g‘ri keladi. O‘zbekistonning tashqi siyosiy va iqtisodiy aloqalari kengayishi bilan Xitoyni o‘rganishga bo‘lgan ehtiyoj ham sifat jihatidan o‘zgardi. Endilikda xitoy tilini biluvchi filolog yoki tarjimon bilan bir qatorda Xitoy siyosati, iqtisodiyoti, tarixi va madaniyatini yaxshi biladigan mutaxassislarga ehtiyoj ortdi.

Ana shu ehtiyoj 2014-yilgi muhim institutsional qarorda o‘zining aniq ifodasini topdi.

Xitoyshunoslikning fakultet darajasiga ko‘tarilishi. 2014-yil 3-sentyabrda O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-2228-son “Toshkent davlat sharqshunoslik instituti tarkibida xitoyshunoslik fakultetini tashkil etish to‘g‘risida”gi qarori qabul qilindi. Mazkur hujjat O‘zbekistonda

xitoyshunoslikning institutsional rivojlanish tarixidagi burilish nuqtalaridan biridir.

Qarorda Xitoy tarixi, madaniyati, siyosati va iqtisodiyoti sohasida chuqur bilimlarga ega bo‘lgan hamda xitoy tilini erkin biladigan yuqori malakali xitoyshunos mutaxassislarni tayyorlash maqsadi aniq belgilangan. Bu holat xitoyshunoslikning mazmuni o‘sha paytdayoq faqat til va filologiya doirasidan kengroq ko‘rilganini ko‘rsatadi.

Qarorning yana bir muhim jihati shundan iboratki, 2014/2015-o‘quv yili uchun xitoyshunoslikka ixtisoslashtiriladigan talabalar xitoy filologiyasi, jahon siyosati, mamlakatlar iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik kabi yo‘nalishlar bo‘yicha shakllantirilishi belgilangan. Belgilangan dastlabki kvotalar xitoy filologiyasi bo‘yicha 34 nafar, jahon siyosati bo‘yicha 25 nafar, mamlakatlar iqtisodiyoti
va mamlakatshunoslik bo‘yicha 25 nafar talabani tashkil etgan.

Mazkur ko‘rsatkichlar xitoyshunoslikning davlat ta’lim siyosati darajasida qanday tushunilganini ko‘rsatish uchun muhimdir. Chunki bu yerda xitoyshunoslik:

xitoy tili - filologiya - siyosat - iqtisodiyot - mamlakatshunoslik

kabi o‘zaro bog‘liq komponentlardan iborat tizim sifatida qaralgan.

Shu nuqtayi nazardan 2014-yilgi qarorni O‘zbekistonda xitoyshunoslikning filologik modeldan kompleks mamlakatshunoslik modeliga institutsional o‘tishining muhim bosqichi sifatida baholash mumkin.

Qarorda, shuningdek, fakultetni xitoy tili va adabiyoti, Xitoy tarixi, siyosati hamda iqtisodiyotini o‘rganish sohasida ilmiy-amaliy tadqiqot olib borishga qodir malakali kadrlar bilan ta’minlash, zamonaviy pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni yo‘lga qo‘yish hamda o‘qituvchilar va talabalarni xorijiy oliy ta’lim muassasalarida stajirovkadan o‘tkazish masalalariga ham e’tibor qaratilgan.

Demak, 2014-yildagi institutsional o‘zgarish faqat yangi fakultet tashkil etish bilan cheklanmagan. U kadrlar tayyorlash, ilmiy tadqiqot, pedagogik texnologiyalar va xalqaro akademik aloqalarni yagona tizimga birlashtirishga qaratilgan edi.

2020-yil 16-aprelda qabul qilingan Prezidentning PQ-4680-son qarori sharqshunoslik sohasida kadrlar tayyorlash va ilmiy salohiyatni oshirish tizimini tubdan takomillashtirishga qaratildi. Mazkur hujjat Toshkent davlat sharqshunoslik universitetining kompleks rivojlanish dasturini belgilab, ta’lim

sifati, kadrlar tayyorlash, talabalar amaliyoti, xalqaro hamkorlik va ilmiy tadqiqotlarning o‘zaro bog‘liqligini kuchaytirishga yo‘naltirildi.

Mazkur bosqich xitoyshunoslik uchun ham prinsipial ahamiyatga ega bo‘ldi. Chunki xitoyshunoslik alohida fakultet doirasidagi ta’lim faoliyatidan universitetning umumiy ilmiy-tadqiqot ekotizimiga integratsiyalashish imkoniyatiga ega bo‘ldi.

PQ-4680-son qarorda talabalar amaliyotini bosqichma-bosqich o‘rganilayotgan mamlakatlarda, shuningdek, ilmiy-tadqiqot va ishlab chiqarish muassasalarida tashkil etish masalasi ham belgilangan.

Xitoyshunoslik uchun bunday yondashuvning ahamiyati juda katta. Chunki xitoy tilini o‘rganish auditoriya sharoitida amalga oshirilishi mumkin bo‘lsa-da, mamlakatshunoslik va madaniyatlararo kommunikatsiya kompetensiyalarini to‘liq shakllantirish uchun real til muhiti, Xitoydagi akademik muhit, manbalar va ilmiy maktablar bilan bevosita aloqalar muhim ahamiyatga ega.

Shunday qilib, 2014-yilda yaratilgan fakultet modeli 2020-yildan keyingi universitet modeli bilan to‘ldirildi. Natijada xitoyshunoslikning rivojlanishi uchun uch asosiy komponent - ta’lim, ilmiy tadqiqot va xalqaro akademik hamkorlik o‘zaro yaqinlashdi.

Xitoyshunoslik oliy maktabi: tarixiy tajribaning zamonaviy institutsional davomiyligi bo‘lib, uning bugungi faoliyatini yuqoridagi tarixiy jarayonlardan uzib ko‘rish metodologik jihatdan noto‘g‘ri bo‘ladi. Chunki uning shakllanishi 1957-yildagi xitoy filologiyasi kafedrasi, 2014-yildagi Xitoyshunoslik fakulteti va 2020-yildagi universitet islohotining mantiqiy davomidir.

TDSHUning hozirgi rasmiy ma’lumotlarida Xitoyshunoslik oliy maktabi Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti tarkibidagi alohida oliy maktab sifatida ko‘rsatilgan. Universitetning ushbu instituti tarkibidagi oliy maktablar tarixiy faoliyat bosqichlari bilan ham tavsiflanadi; Xitoyshunoslik oliy maktabining tarixiy ildizi 1957-yilga borib taqalishi rasmiy sahifada alohida ko‘rsatilgan.

Bugungi Xitoyshunoslik oliy maktabining ilmiy-pedagogik salohiyati 22 nafar professor-o‘qituvchidan iborat bo‘lib, ulardan 3 nafari fan doktori, 10 nafari PhD darajasiga ega. Fan doktorlarining ikkitasi professor, PhD darajasiga ega mutaxassislarning sakkiz nafari dotsent sifatida ko‘rsatilgan.

Bu tarkibni oddiy statistik ko‘rsatkich sifatida emas, ilmiy kadrlar uzluksizligi nuqtayi nazaridan ko‘rish muhim. Chunki ilmiy maktabning barqarorligi faqat talabalar soniga emas, balki ilmiy darajaga ega mutaxassislar, doktorantlar, yosh tadqiqotchilar va ustoz-shogird tizimining mavjudligiga bog‘liq.

Oliy maktabning ta’lim dasturlari ham xitoyshunoslikning filologik va lingvistik asoslarini mustahkamlashga yo‘naltirilgan. Rasmiy ma’lumotlarga ko‘ra, bakalavriat bosqichida 60230100 — Filologiya va tillarni o‘qitish (xitoy tili), magistratura bosqichida esa 70230101 — Lingvistika (xitoy tili) va 70230104 — Adabiyotshunoslik (xitoy tili) mutaxassisliklari mavjud.

Mazkur tuzilma xitoy tilini faqat amaliy aloqa vositasi sifatida emas, balki mustaqil ilmiy tadqiqot obyekti sifatida o‘rganishga imkon beradi. Xitoy tilining fonetik, leksik, grammatik va sintaktik xususiyatlarini tadqiq etish lingvistika bilan; xitoy adabiyotining tarixiy taraqqiyoti, poetikasi, janrlar tizimi va badiiy tafakkurini o‘rganish esa adabiyotshunoslik bilan bog‘lanadi.

Bundan tashqari, xitoy tilidagi birlamchi manbalar bilan ishlash ko‘nikmasi tarix, siyosat, iqtisodiyot va xalqaro munosabatlarga oid tadqiqotlar uchun ham muhim metodologik vositaga aylanadi. Shu jihatdan xitoy tili xitoyshunoslikda faqat o‘rganiladigan predmet emas, balki ko‘plab tadqiqotlar uchun ilmiy manbaga kirish vositasi sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Ilmiy tadqiqot va xalqaro akademik hamkorlikning kengayishi. Xitoyshunoslik oliy maktabining zamonaviy faoliyatida ilmiy-tadqiqot markazlari alohida ahamiyatga ega. Universitetning rasmiy ma’lumotlarida O‘zbekiston-Xitoy ilmiy-tadqiqot markazi, TDSHU–Lanchjou universiteti madaniy almashinuv markazi, TDSHU-Shanxay universiteti ijodiy markazi hamda Gansu provinsiyasi UNESCO Xitoyshunoslik markazi ko‘rsatilgan.

Bunday markazlarning mavjudligi xitoyshunoslikni faqat auditoriya ta’limi doirasidan chiqarib, ilmiy infratuzilmaga ega akademik yo‘nalish sifatida rivojlantirish uchun muhim asos yaratadi.

Xalqaro hamkorlikning amaliy natijalari ham mavjud. Jumladan, TDSHU xitoyshunos olimlari tomonidan amalga oshirilgan “O‘zbekistonda xitoyshunoslik tadqiqotlari” ilmiy loyihasi doirasida 22 ta xitoyshunoslikka oid monografiya nashr etilgani va ularning Xitoydagi hamkor universitetlarda taqdimoti o‘tkazilgani universitet rasmiy materiallarida qayd etilgan.

Bu fakt xitoyshunoslik bo‘yicha ilmiy ishlab chiqarishning, ya’ni monografik tadqiqotlar yaratish va ilmiy natijalarni xalqaro akademik muhitga olib chiqish jarayonining shakllanganini ko‘rsatadi.

Akademik mobillik ham mazkur tizimning muhim qismidir. Masalan, 2024-yil sentyabrida Xitoyning Dunxuan shahrida o‘tkazilgan xalqaro forumda Xitoyshunoslik oliy maktabi dotsenti ishtirok etgan. Tadbirda Xitoyning Janubiy va Markaziy Osiyo davlatlari bilan hamkorligi va rivojlanishi masalalari muhokama qilingan.

2025-yil dekabrida esa Xitoyshunoslik oliy maktabi direktori, PhD, dotsent Feruza Xasanova Sichuan universitetida “O‘zbekistonda xitoyshunoslik tadqiqi: kecha, bugun va ertaga” mavzusida ilmiy ma’ruza qilgan.

Mazkur faoliyatning ilmiy ahamiyati shundaki, O‘zbekistondagi xitoyshunoslik maktabi faqat Xitoy haqidagi bilimlarni o‘zlashtiruvchi emas, balki o‘zining ilmiy natijalarini Xitoy va boshqa davlatlardagi akademik muhitga olib kiruvchi subyekt sifatida ham shakllanmoqda.

Ta’lim, ilmiy tadqiqot va talabalar ilmiy faoliyatining integratsiyasi. Zamonaviy oliy ta’limda ilmiy maktabning samaradorligi faqat professorlarning ilmiy maqolalari bilan belgilanmaydi. Muhim mezonlardan biri - talabalarni ilmiy izlanishga dastlabki bosqichdan jalb qilishdir.

Xitoyshunoslik oliy maktabida “Yosh xitoyshunos olimlar” klubi faoliyat yuritishi aynan shu jihatdan e’tiborga loyiq.

Bunday ilmiy to‘garaklar talabaning referat yoki kurs ishidan mustaqil tadqiqotga o‘tishida dastlabki akademik muhitni yaratadi. Talaba ilmiy muammoni aniqlash, manbalarni izlash, bibliografiya tuzish, ilmiy matn yozish, xitoy tilidagi materiallarni tahlil qilish va o‘z xulosalarini himoya qilish ko‘nikmalarini egallaydi.

Ayniqsa, xitoyshunoslikda talabaning xitoy tilidagi birlamchi manba bilan ishlashi muhim. Masalan, xitoy tilidagi tarixiy matn, siyosiy hujjat, iqtisodiy hisobot yoki badiiy asarni asl nusxada o‘rganish tadqiqotchiga tarjima orqali yo‘qolishi mumkin bo‘lgan semantik va kontekstual jihatlarni ham tahlil qilish imkonini beradi.

Shu sababli zamonaviy xitoyshunoslik ta’limining ideal modeli: til kompetensiyasi + mamlakatshunoslik bilimi + manba bilan ishlash + ilmiy tahlil + mustaqil tadqiqot ketma-ketligida shakllanishi lozim.

Bu model talabaning nafaqat ishga joylashish imkoniyatlarini, balki keyinchalik magistratura, doktorantura va ilmiy-pedagogik faoliyatga kirish imkoniyatlarini ham kengaytiradi.

Xitoyshunoslikning fanlararo tabiati. Zamonaviy xitoyshunoslikning yana bir muhim jihati uning interdisiplinarligi, ya’ni fanlararo xarakteridir.

Masalan, Xitoyning Markaziy Osiyodagi iqtisodiy faoliyatini tadqiq qilayotgan olim faqat iqtisodiy ma’lumotlar bilan cheklanib qolmasligi kerak. U Xitoy siyosiy terminologiyasi, rasmiy diskurs, tashqi siyosat konsepsiyalari, tarixiy munosabatlar va mahalliy madaniy kontekstni ham hisobga olishi zarur.

Xuddi shuningdek, Xitoy adabiyotini o‘rganuvchi tadqiqotchi xitoy tilini bilish bilan bir qatorda Xitoy tarixiy tafakkuri, falsafasi va madaniy kodlarini ham anglashga muhtoj.

Shu jihatdan xitoyshunoslikning metodologik yadrosini quyidagi o‘zaro bog‘liq komponentlar tashkil etadi:

til - tarix - madaniyat - siyosat - iqtisodiyot - jamiyat - xalqaro munosabatlar.

O‘zbekiston sharoitida mazkur fanlararo yondashuv ayniqsa muhim, chunki O‘zbekiston-Xitoy munosabatlari tobora ko‘proq iqtisodiyot, investitsiya, transport, ta’lim, texnologiya va madaniy-gumanitar aloqalarni qamrab olmoqda.

Shuning uchun Xitoyshunoslik oliy maktabining kelajakdagi ilmiy faoliyati filologik tadqiqotlar bilan bir qatorda siyosatshunoslik, xalqaro munosabatlar, iqtisodiyot, huquq, tarix va madaniyatshunoslik bilan qo‘shma tadqiqotlarni ham kengaytirishi ilmiy jihatdan muhimdir.

Zamonaviy xitoyshunoslik oldidagi vazifalar. Xitoyshunoslikning rivojlanish darajasini faqat ta’lim yo‘nalishlari yoki professor-o‘qituvchilar soni bilan o‘lchash yetarli emas. Zamonaviy ilmiy maktabning raqobatbardoshligi uning xalqaro ilmiy makonga integratsiyasi, original ilmiy natijalar yaratishi, raqamli resurslardan foydalanishi va yosh tadqiqotchilarni tayyorlash qobiliyati bilan ham belgilanadi.

Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston xitoyshunosligi oldida bir qator ilmiy vazifalar turibdi.

Avvalo, raqamli xitoyshunoslikni rivojlantirish muhim. Xitoy tilidagi katta hajmdagi raqamli matnlar, elektron kutubxonalar, ma’lumotlar bazalari va korpuslardan foydalanish zamonaviy tadqiqot metodlarini sezilarli darajada boyitadi.

Ikkinchidan, korpus lingvistikasi asosida xitoy va o‘zbek tillarini qiyosiy o‘rganish tarjimashunoslik va til o‘qitish metodikasida yangi natijalarga olib kelishi mumkin.

Uchinchidan, qiyosiy xitoyshunoslik yo‘nalishini rivojlantirish zarur. O‘zbek va xitoy tillarining grammatik qurilishi, frazeologiyasi, konseptual tizimi, adabiyoti va madaniy kodlarini qiyosiy tadqiq etish o‘zbek xitoyshunosligining o‘ziga xos ilmiy maktabini shakllantirishga xizmat qilishi mumkin.

To‘rtinchidan, doktorantura darajasidagi tadqiqotlarda xitoy tilidagi birlamchi manbalardan foydalanish ulushini oshirish muhim. Xitoyshunoslikning xalqaro ilmiy qiymati, avvalo, tadqiqotchining original manbalarni mustaqil o‘qib, tahlil qila olish qobiliyati bilan bog‘liq.

Beshinchidan, xalqaro ilmiy hamkorlikni faqat konferensiya va akademik tashriflar bilan cheklamasdan, qo‘shma ilmiy loyihalar, xalqaro ilmiy jurnallardagi maqolalar, qo‘shma monografiyalar, qo‘shma doktorlik tadqiqotlari va ilmiy ma’lumotlar bazalarini yaratish darajasiga olib chiqish maqsadga muvofiq.

Xitoyshunoslik oliy maktabining istiqboldagi ilmiy vazifasi. Xitoyshunoslik oliy maktabining kelajakdagi o‘rni uning mavjud akademik salohiyatini qanday ilmiy tizimga aylantira olishiga bog‘liq.

Hozirgi bosqichda uning oldida faqat xitoy tilini yaxshi biladigan mutaxassislarni tayyorlash emas, balki mustaqil ilmiy maktabni rivojlantirish vazifasi turibdi. Buning uchun ta’lim va ilmiy tadqiqotning o‘zaro integratsiyasi yanada kuchaytirilishi lozim.

Mazkur jarayonda uchta yo‘nalish alohida ahamiyatga ega.

Birinchisi fundamental tadqiqotlar. Xitoy tili, adabiyoti, tarixi va madaniyatining nazariy masalalarini chuqur o‘rganish xitoyshunoslikning fundamental bazasini mustahkamlaydi.

Ikkinchisi amaliy tadqiqotlar. Xitoyning O‘zbekiston bilan iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ta’limiy munosabatlarini ilmiy o‘rganish davlat va jamiyat uchun amaliy ahamiyatga ega ilmiy natijalarni yaratishi mumkin.

Uchinchisi xalqaro ilmiy integratsiya. Xitoy, O‘zbekiston va boshqa mamlakatlarning universitetlari bilan qo‘shma loyihalar amalga oshirish orqali o‘zbek xitoyshunosligini xalqaro akademik makonga yanada faol olib kirish mumkin.

Universitetning so‘nggi yillardagi faoliyati mazkur yo‘nalishlarning dastlabki elementlari allaqachon shakllanganini ko‘rsatadi. Xususan, Xitoy universitetlari bilan qo‘shma ta’lim dasturlari, akademik almashinuvlar, ilmiy loyihalar va xalqaro forumlarda ishtirok etish tajribasi mavjud.

Shuningdek, Xitoyshunoslik oliy maktabining nashriyot faoliyati ham ilmiy maktab shakllanishining muhim ko‘rsatkichidir. Universitet rasmiy sahifasida oliy maktab tomonidan xitoy tili va adabiyotiga oid darsliklar, lug‘atlar, tarjimalar
va monografiyalar nashr etilgani qayd etiladi.

Bu nashrlarni shunchaki o‘quv materiallari yig‘indisi sifatida emas, balki ilmiy bilimni institutsional tarzda avloddan-avlodga uzatish mexanizmi sifatida ham ko‘rish mumkin.

Xulosa

O‘zbekistonda xitoyshunoslikning shakllanishi bir necha o‘n yillik davomida shakllangan uzluksiz ilmiy-ta’limiy jarayon bo‘lib, uning zamonaviy ko‘rinishini birgina 2014 yoki 2024-yil bilan bog‘lash to‘g‘ri bo‘lmaydi. Mazkur jarayonning ildizlari xitoy tilini akademik o‘qitish boshlangan davrlarga, xususan, 1957-yilda xitoy filologiyasi kafedrasining tashkil etilishiga borib taqaladi.

1957-yildan boshlab shakllangan filologik maktab keyingi o‘n yilliklarda mutaxassislar tayyorlash, ilmiy-pedagogik kadrlar shakllantirish va xalqaro aloqalarni yo‘lga qo‘yish orqali o‘zining institutsional barqarorligini namoyon etdi.

2014-yilda Xitoyshunoslik fakultetining tashkil etilishi esa ushbu tarixiy tajribani yangi bosqichga olib chiqdi. Prezidentning PQ-2228-son qarorida xitoyshunos mutaxassisni tayyorlash xitoy tili bilan bir qatorda Xitoy tarixi, madaniyati, siyosati va iqtisodiyotini chuqur o‘rganish bilan bog‘langan. Ayniqsa, xitoy filologiyasi, jahon siyosati hamda mamlakatlar iqtisodiyoti va mamlakatshunoslik bo‘yicha ixtisoslashtirishning bir tizimda belgilanishi xitoyshunoslikning fanlararo mohiyatini institutsional jihatdan namoyon etdi.

2020-yildagi sharqshunoslik sohasidagi islohotlar esa xitoyshunoslikni yangi universitet modeli doirasida rivojlantirish uchun qo‘shimcha imkoniyatlar yaratdi. Ta’lim, ilmiy tadqiqot, amaliyot va xalqaro hamkorlikning o‘zaro bog‘lanishi zamonaviy xitoyshunoslikni shakllantirish uchun zarur institutsional muhitni kuchaytirdi.

Bugungi Xitoyshunoslik oliy maktabi ana shu tarixiy jarayonning institutsional davomi sifatida namoyon bo‘lmoqda. Uning 22 nafar professor-o‘qituvchidan iborat akademik tarkibi, fan doktorlari va PhD darajasiga ega mutaxassislarning mavjudligi, xitoy tili bo‘yicha bakalavriat va magistratura dasturlari, ilmiy-tadqiqot markazlari va xalqaro hamkorlik mexanizmlari O‘zbekistonda xitoyshunoslik uchun shakllangan akademik bazaning mavjudligini ko‘rsatadi.

Oliy maktabning xalqaro faoliyati ham uning ilmiy mavqeini belgilovchi omillardan biridir. Xitoy universitetlari bilan ilmiy loyihalar, monografiyalar taqdimoti, akademik almashinuvlar, xalqaro forumlar va professor-o‘qituvchilarning xorijiy universitetlarda ilmiy ma’ruzalar bilan ishtirok etishi o‘zbek xitoyshunosligining xalqaro akademik makon bilan aloqalari tobora kengayib borayotganini ko‘rsatadi.

Shu bilan birga, xitoyshunoslikning keyingi rivoji mavjud natijalarni takrorlash emas, balki yangi ilmiy metodologiyalarni o‘zlashtirish bilan bog‘liq. Xususan, raqamli xitoyshunoslik, korpus lingvistikasi, qiyosiy tilshunoslik,

tarjimashunoslik, raqamli manbashunoslik, Xitoyning zamonaviy siyosiy-iqtisodiy jarayonlarini tadqiq etish hamda O‘zbekiston–Xitoy munosabatlarini fanlararo asosda o‘rganish istiqbolli yo‘nalishlar hisoblanadi.

Umuman olganda, Xitoyshunoslik oliy maktabining O‘zbekistondagi xitoyshunoslik rivojidagi o‘rnini uchta o‘zaro bog‘liq funksional yo‘nalish orqali ifodalash mumkin: u, birinchidan, xitoy tili va filologiyasi bo‘yicha yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlash markazi; ikkinchidan, Xitoy tili, adabiyoti, madaniyati va jamiyatini ilmiy tadqiq etish instituti; uchinchidan, O‘zbekiston va Xitoy akademik hamjamiyatlari o‘rtasidagi ilmiy-ta’limiy aloqalarni rivojlantiruvchi platformadir.

Demak, Xitoyshunoslik oliy maktabining tarixiy ahamiyati faqat uning bugungi tashkiliy maqomida emas, balki 1957-yilda shakllangan ilmiy-pedagogik an’anani zamonaviy ilmiy metodologiya, xalqaro hamkorlik va yangi avlod tadqiqotchilarini tayyorlash tizimi bilan bog‘lab turgan institutsional uzviylikda namoyon bo‘ladi. Aynan mana shu uzviylik O‘zbekistonda xitoyshunoslikning mustaqil va barqaror ilmiy maktab sifatida rivojlanishining muhim shartlaridan biridir.

Foydalanilgan manbalar

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2014-yil 3-sentyabrdagi PQ-2228-son qarori, “Toshkent davlat sharqshunoslik instituti tarkibida xitoyshunoslik fakultetini tashkil etish to‘g‘risida”. LexUZ — PQ-2228-son qaror
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 16-apreldagi PQ-4680-son qarori, “Sharqshunoslik sohasida kadrlar tayyorlash tizimini tubdan takomillashtirish va ilmiy salohiyatni oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. LexUZ — PQ-4680-son qaror
3. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. Xitoy filologiyasi kafedrasi tarixi. TDSHU — Xitoy filologiyasi kafedrasi
4. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. Sharq xalqlari tillari va adabiyoti instituti — Xitoyshunoslik oliy maktabi. TDSHU — Xitoyshunoslik oliy maktabi
5. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. O‘zbekiston va Xitoy oliy ta’lim muassasalari hamkorligini kengaytirish.
6. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. TDSHU dotsenti Sichuan universitetida ilmiy ma’ruza o‘qidi, 10.12.2025.

7. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. TDSHU dotsentlari XXRda o‘tkazilgan xalqaro forumda ishtirok etdilar, 23.09.2024.

8. Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti. Markaziy Osiyo va Xitoy o‘rtasida hamkorlik, 2024.

9. Tashmuxamedova D.A. Xitoy tili taqlid so‘zlarining statistik tahlili. *International scientific and practical conference: Uzbekistan-China: development of historical-cultural, scientific and economic relations*, 2024. DOI: 10.5281/zenodo.14170009.